

Nádasi Levente

Válság vagy visszaesés

Muraközy László (Szerk.): *Válságban és válság nélkül – A gazdaságpolitika rétegei*. Akadémiai Kiadó, 2010, 264 oldal, 3750 Ft

Jelen recenzió a 2009. évben Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Karán megrendezett III. Gazdaságpolitikai Kerekasztal konferencián előadott plenáris előadások, valamint az ebből íródott "Válságban és válság nélkül. A gazdaságpolitika rétegei" című tanulmánykötet tartalmát, főbb megállapításait és összefüggéseit hivatott bemutatni. A kötet szerzői, Csaba László, Györfy Dóra, Muraközy László és Török Ádám.

A 2007-ben kezdeti jeleket mutató pénzügyi válság első között ingatta meg Magyarországot is. Váratlanul jött, nagyon keveset tudunk kirobbanásának körülményeiről. A szerzők véleménye abban is eltér, hogy egyáltalán beszélhetünk-e válságról, és ha igen, az sem teljesen világos, hogy mikor is kezdődött pontosan. Felvetődik a kérdés, hogy nevezhetjük-e egyáltalán a kialakult helyzetet gazdasági világválságnak, hiszen a 2007-es évben, de még a 2008-as év egészében is világszinten ugyan lassult a gazdasági növekedés, de összességében pozitív volt, és ha csak a 2009-es év hoz néhány százalékos visszaesést, miközben a 2010-re és az azt követő esztendőkre vonatkozó előrejelzések újra a növekedés beindulását mutatják, akkor a válság kifejezés túlzásnak tűnhet. Igaz, már a 2008-as évben is több EU-ország produkált csökkenést.

A közelmúlt eseményeit akár válságnak, akár kisebb visszaesésnek vagy ingadozásnak hívjuk, mindenképpen érdemes foglalkozni velük, hiszen az eddigi válságokhoz hasonlóan ismét szilárdnak hitt összefüggések kezdtek megdőlni, melyek magyarázatra szorulnak. Bebizonyosodott, hogy érdemes gazdaságtörténeti aspektusból is megvizsgálni az eseményeket, mélyebb összefüggéseket kell keresni, nem pusztán a tények felületese leírására van szükség, illetve meg kell vizsgálni, hogy egyes közgazdasági elméletek milyen feltételek mellett teljesülnek, az elemzéshez felhasznált adatok mennyire megbízhatóak, és akkor talán nem futunk bele többször ugyanabba a hibába.

Nemcsak gazdasági és társadalmi válságról van szó tehát, hanem a közgazdasági elméletek válságáról is. A 70-es évekig a közgazdászok azt állították, hogy nem létezik stagfláció, azaz egyidejűleg nem fordulhat elő infláció és gazdasági visszaesés, de mégis előfordult. A pénzügyi szféra egyre hangsúlyosabb szerepével előtérbe kerültek a lélektani szempontok, nem teljesül a pénz semlegessége, a pénzpiacok önálló életet élnek. A kockázatok kizárólag papíron történő szétterítésével, és nem kezelésével vagy csökkentésével, egyes mutatók

alakulása kiszámíthatatlanná vált, a gazdaságok egyre sérülékenyebbek lettek. A nagyobb mértékű gazdasági szabadság, a pénzügyi globalizáció megfelelő szabályozás hiányában egyre nagyobb károkat okozott világszerte. A bankrendszer egyre bonyolultabb pénzügyi termékeket hozott létre, melyek önálló életre keltek, és olyan nagymértékben függtek egymástól, hogy az esetleges kis hibák fokozottan jelentkeztek a folyamat végén. A származékos ügyletek elterjedése is ezt vonta maga után.

Györfly Dóra Válság, euró és utána? A költségvetési politika szerepe a felzárkózásban című tanulmánya kifejezetten a költségvetési politika szerepével foglalkozik az EU tagállamaiban. Az euró bevezetése után ugyanis a gazdaságpolitika elveszti az egyik legfontosabb eszközt, a monetáris politikát. A fiskális politikának így még nagyobb szerepe lesz a rövid távú kereslet-ingadozások kiigazításában. A fiskális politika nem determinálhatja a gazdasági növekedés ütemét, azonban az endogén növekedésméletek alapján tudjuk, hogy rövid távon hatással lehet a növekedési ütemre. Az adórendszeren keresztül befolyásolhatja a növekedési erőforrások (termelési tényezők) mennyiségét, másrészt az innováció és a beruházások hatékony támogatásával növelhetik ezek termelékenységét. Fontos szerepet játszhat tehát az állam relatív mérete, amelyet a jövedelem újraelosztásának GDP-hez viszonyított arányával mérhetünk. Nyilván vannak alapvető feladatok, melyeket közösségi szinten kell ellátni, ide tartozik a jogrend, az intézmények biztosítása és működtetése. A megfelelő intézményrendszer elősegíti a gazdasági növekedést. További állami feladatként szokták említeni a piaci kudarcok (külső gazdasági hatások és közjavak kapcsán előtérbe kerülő problémák) kezelését. Ha azonban a kormányzat túl sokat költ indokolatlanul, akkor már nem elősegíti, hanem gátolja a növekedést, így megfigyelhető egy fordított U alakú összefüggés az újraelosztás nagysága és a gazdasági növekedés között. Az, hogy hol van a maximum, számtalan tényezőtől függ, a szakirodalom nem is ad rá kielégítő választ. A válság idején nagyobb költskekezéssel tompítani lehet a visszaesést, azonban nagy költskekezés után mindig a fenntarthatóság kerül veszélybe.

A nagy eladósodottságnak és az egyensúlytalanságnak számtalan káros következménye lehet. A túlköltskezés a magánberuházások mennyiségét csökkenti, mert kiszorítja a vállalatokat a hitelpiacról, másrészt a megtakarítások iránti kereslet megnöveli a kamatszintet, ami szintén drágítja a cégek számára a beruházást, harmadrészt a magas államadósság miatt a gazdasági szereplők magasabb jövőbeli adókat várnak, ami szintén hatással van a profitvárakozásokra, s így negatív hatással a vállalkozókedvre. A magas eladósodás kizárhatja az anticiklikus beavatkozás lehetőségét, a keresletélénkítést. A kiigazítás viszont inflációval járhat, ami meglódulása esetén gátolhatja a hosszú távú növekedést. Ha viszont nincs kiigazítás, akkor a jövedelem alakulása kiszámíthatatlanná válhat, és ez a bizonytalanság lehet kedvezőtlen hatással a növekedésre.

Kulcsfontosságú az intézményrendszer hatékonysága. Konkrét és szigorú szabályokra van szükség, amelyeket nem szegnek meg, van megfelelő kontroll. A demokrácia megfékezheti a túlköltskekezést, ha erős lábakon áll. Egy mindenki számára átlátható kiegyensúlyozott költségvetés, amely arra az egyszerű szabályra épül, hogy hosszú távon ne költsünk többet, mint amennyit megtermeltünk, mindenképpen elősegíti a fenntartható növekedést. A hitelesség hosszú távon kiszámíthatóságot eredményez.

A gazdaságban azonban nemcsak a formális, hanem az informális intézményrendszernek is kiemelkedő szerepe van. *Muraközy László A magyar Galápagos. Ösztön és értelem között* című tanulmánya arra kíván rámutatni, hogy az egyes országok között jelentős kulturális különbségek lehetnek, ezért bármely gazdaságpolitikai intézkedésnek eltérő hatása lehet,

attól függően, hogy hol alkalmazzák. Változatos példákon keresztül, biológiai analógiákat használva bemutatja, hogy az informális intézmények miként befolyásolják makroszinten is a növekedést. Nem tekinthetünk el az országok hagyományaitól, kulturális különbségeitől, az emberek ösztöneitől, szokásaiktól, vallási nézeteitől, szemlélet- és értékrendbeli eltéréseitől, melyek gyökeres megváltozásához néha egy évezred is kevés, annyira mélyen be vannak ágyazódva a gondolkodásba. Így fordulhat elő, hogy ami az egyik országban siker volt, a másokban kudarcként könyvelhető el, emiatt nem lehet mindenhol ugyanúgy kezelni a válságot sem. A racionális egyén tudatában van annak, hogy az őt körülvevő világ játékszabályai folyamatosan változnak, ezért mindig igyekszik saját stratégiáját hozzáigazítani a változó körülményekhez úgy, hogy az számára optimális legyen. Az egyén azonban nem lehet mindig birtokában minden információnak, sőt gyakran torz információk jutnak el hozzá, így az ő döntése nem lehet hasznosságmaximalizáló. A globalizálódó világban egyre összetettebb adatok alapján kell döntéseket hozni mind egyéni, mind közösségi szinten.

Ez utóbbi gondolathoz erőteljesen kapcsolódik *Török Ádám* tanulmánya (*A közgazdaságtan és a tények*), amely a közgazdaságtan és a tények kapcsolatát elemzi. Felhívja a figyelmet arra, hogy egyes közgazdasági tények nagyon gyenge lábakon állnak, nincsenek megfelelően általános körülmények között tesztelve, mégis tényként kezeljük őket. Noha a társadalomtudományokban, ahol az emberi tényezőt nagyon nehéz vagy szinte lehetetlen kizárni, nem várható el, hogy a természettudományokban megszokott precizitással igazoljunk tényeket, mégsem helytálló, hogy egyes modellek hatalmasakat tévednek, és előrejelzésre teljességgel alkalmatlanok. *Török Ádám* szerint nagyban hozzásegít ehhez, hogy a matematikai apparátust elkezdték olyan alapvetően kvalitatív tényezők számszerűsítésére használni, amivel predikciót is szeretnének mondani. Az még önmagában nem lenne baj, ha ezek a „vulgármatematikusok” csak az összehasonlítás kedvéért gyártanának mesterségesen kierőszakolt mutatószámokat, amelyek sokszor nem is ruházhatók fel közgazdasági tartalommal. Olyan kreatív indikátorokat használnak, amelyek igazából nem jelentenek semmit, de természettudományos hangzásuk miatt konkrétan és objektívnak gondoljuk, és igazából csak a modellekhez konstruálják ezeket, hogy igazolni tudják azt a sejtést, ami ők vártak, holott ezzel nem bizonyítja be ténylegesen, mert nem is lehet bebizonyítani vagy nem igaz. A probléma ott keresendő, hogy ezeket a mutatókat fel is használják vállalati, rosszabb esetben gazdaságpolitikai döntések során is. Ha már a diagnózis sem volt helyes, akkor a kezelés nem abba az irányba fog hatni, amilyenbe szeretnénk.

Nyilvánvalóan a közgazdászoknak kell feltárniuk, hogy a közgazdaságtannak mely ágaiban terjedt el ez a módszertani felületesség. Empirikriticizmusra azért nincs szükség, mindent nem kell megkérdőjelezni, de fel kell tárnunk azokat a statisztikai pontatlanságokat és módszertani hibákat, amelyeket sajnos sokan elkövettek.

Csaba László azt a kérdést veti fel *Paradigmaváltás az európai gazdaságpolitikában?* című tanulmányában, hogy vajon csak a módszertanban, vagy esetleg az európai gazdaságpolitikában is paradigmaváltásra van szükség. A mostani válságot is képesek vagyunk elemezni, és majd kellő idő elteltével meg tudjuk mondani, hogy mely gazdaságpolitikai lépések voltak helyesek és melyek tévesek. Márpedig ha a meglévő keretek között, az adott gazdaságpolitikai paradigmán belül elemezni és magyarázni tudjuk a történeteket, akkor nem paradigmaváltásra, mindössze arra van szükség, hogy változtassunk gazdaságpolitikai stratégiánkon, hiszen ha megváltoznak a játékszabályok, akkor alkalmazkodni kell a megváltozott körülményekhez. Ez nem jelenti azt, hogy a meglévő elméleteink semmit sem

érnek, csak azt, hogy felül kell vizsgálni őket, és pontosítani, hogy milyen feltételek mellett lesznek érvényesek.

A válság egyik legfontosabb tanulsága, hogy a szabályozás erősítésével és minőségének javításával meg lehet előzni az olyan eseteket, amelyek a közelmúltban előfordultak. Ez nem jelent intervencionizmust, még kevésbé az állam méretének kiterjesztését, hanem inkább erős államot és a játékszabályok pontosabb megfogalmazását, szigorúbb betartatását.